

شورای سیاست‌گذاری حوزه‌های علمیّه خواهران
مرکز مدیریت حوزه علمیّه خواهران
معاونت پژوهش

عنوان

ارتباط امر به معروف و نهی از منکر با قاعده لاضرر از نگاه علمای شیعه و سنی

استاد راهنما

حجة الاسلام دکتر رضا سالاری فر

نگارنده

زهرا خاطری

1403

روزگار

مدرسه

بسمیه خواهران

تحمیدیه

سپاس بی قیاس بار خدایی را که به سبب آنکه هیچ عقل را قوّت اطلاع بر حقیقت او نیست و هیچ فکر و دانش را وسیع احاطت به کنه معرفت او نه، هر عبارت که در نعت او ایراد کنند و هربیان که در وصف او بر زبان رانند اگر ثبوتی باشد از شائبه تشبیه معرا در تصور نیاید و اگر غیرثبوتی بود از غائله تعطیل مبرا در توهم نیفتد.

و هزاران درود و صلوات و آفرین و تحیات بر روح مقدس او و ارواح پاکان دودمان او، خصوصاً ائمه معصومین؛ و برگزیدگان یاران او باد.

خدا را هزاران سپاس که بر ما منت نهاد و ما را لایق این دانست که جرعه‌نوش قدح معارف اهل‌بیت؛ باشیم. از ایزد منان با خضوع خشوع کامل خواستارم ما را در این مسیر نورانی ثابت‌قدم نموده و عاقبت‌به‌خیرمان کند و شفاعت ویژه قرآن و اهل‌بیت؛ را روزیمان گرداند.

تقدیم به

این تهفه فقیرانه را به محضر مبارک حضرت صدیقه کبری فاطمه زهرا (سلام الله علیها) تقدیم می‌دارم که با بذل جان خود و اولاد پاکش قلم آموز بشریت شد و مشق عشق آموخت و راه شدن متعالی را نمایان ساخت و

برای نجات بشریت از منجلا ب جهالت و منیت و بر نشاندن بر بام بلند
سیادت و سعادت توحیدی دمی نیاسود و خود را به زحمت انداخت تا درهای
رحمت و مغفرت الهی را به روی انسان ها بگشاید .

تقدیر و تشکر

خداوند را سپاس می‌گوییم که به من فرصت داد تا عمر خود را در راه
تحصیل علم و دانش سپری نمایم و همواره استادانی دلسوز و فرزانه سر
راهم قرارداد تا در این راه بی‌پایان علم جویی، راهنمای راهم و تسکین
آتش سیری‌ناپذیرم باشند.

از مدیریت محترم حوزه علمیه سرکار خانم کرمی که اسباب تحصیل
بنده رو فراهم نمودند و همچنین از معاونت محترم پژوهش سرکار خانم
ملاحمدی که راهنماییهای لازم را برای بنده انجام دادند کمال تشکر را
مینمایم.

از استاد با کمالات و شایسته حجت‌الاسلام والمسلمین سالاری که در کمال سعه صدر، با حسن خلق و فروتنی از هیچ کمکی دریغ نمودند و زحمت راهنمایی این پژوهش را بر عهده گرفتند، کمال تشکر را مینمایم. به امید آنکه به یاد خورشید تابان راهم، شمع کوچکی بر سر راه تشنگان دیگر باشم.

چکیده

قاعده لاضرر از جمله قواعدی است که فقهای شیعه و اهل سنت در مبنای آن باهم اتفاق نظر دارند؛ اما در مورد نحوه استفاده آن بین آنها اختلاف نظر وجود دارد. قاعده لاضرر در بسیاری از موضوعات فقهی و حقوقی کاربرد دارد که می‌توان کاربرد آن را به موضوعات سیاسی و اجتماعی هم سرایت داد که یکی از این موضوعات، امر به معروف و نهی از منکر می‌باشد. با توجه به منابع فقهی، این دو فریضه، از جمله واجبات کفایی هستند که در مورد آنها، میان فقها، اختلاف نظری وجود ندارد. امر به معروف و نهی از منکر، شرایط و مراتبی دارد، از جمله آن، شرط نبود ضرر و مفسده در حین اجرا می‌باشد؛ از این رو است که قاعده لاضرر با این دو واجب شرعی، ارتباط پیدا می‌کند و این ارتباط منجر به ایراد نظرات و اقوال مختلفی از جانب فقها در وجوب اقامه این فریضه می‌شود و از این جهت پرداختن و بررسی این موضوع ضرورت پیدا می‌کند. پژوهش حاضر با روش توصیفی تبیینی و استناد به منابع معتبر فقهی و

- (10) ابن حمزه، محمد بن علی، الوسيلة، قم: انتشارت کتابخانه آیه الله مرعشی نجفی، چاپ اول، 1408ق.
- (11) ابن حنبل، احمد بن محمد، مسند ابن حنبل، ج 6، بیروت: الرسالة، بی تا.
- (12) ابن رجب، سلیمان بن احمد، جامع العلوم و الحكم، مصحح: محمود طحان، ریاض: مكتبة المعارف، 1405ق.
- (13) ابن شرف نوويه، شرح الاربعین النویه فی الاحادیث الصحیه نبویه، دمشق: دارالفتح، 1404ق.
- (14) ابن منظور، جمال الدین، محمد بن مکرم، لسان العرب، چاپ سوم، بیروت: دار الفكر للطباعة و النشر و التوزيع دار صادر، 1414 هـ ق.
- (15) ابن بابویه، محمد بن علی، عیون اخبار الرضا (علیه السلام)، تهران: جهان، بی تا.
- (16) ابن نجیم، زین الدین بن ابراهیم، الأشباه و النظائر، مصر: مطبعة وادي النيل، 1298ق.
- (17) اردبیلی، احمد بن محمد، مجمع الفائده و البرهان فی شرح الارشاد الازهران، ج 7، قم: دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، 1403ق.
- (18) انصاری، مرتضی بن محمدامین، فرائد الاصول، ج 2، قم: بی نا، 1419.
- (19) _____، رسایل فقهیه، قم: کنگره جهانی بزرگداشت شیخ انصاری، 1414ق.
- (20) آخوند خراسانی، محمد کاظم، کفایة الاصول، قم: موسسه آل البيت (علیهم السلام)، 1409ق.
- (21) بلاغی، محمد جواد، آلاء الرحمان فی تفسیر القرآن، ج 1، قم: مکتبه الوجدانی، بی تا.
- (22) جمعی از مؤلفان، مجله فقهی اهل بیت علیهم السلام، (بالعریبة) قم: موسسه دائرةالمعارف فقه اسلامی بر مذهب اهل بیت (علیهم السلام)، بی تا.
- (23) حر عاملی، محمد بن حسن، وسائل الشیعه، قم: موسسه آل البيت (علیهم السلام) 1409ق.

- (24) حسینی مراغی، میر عبد الفتاح، العناوین الفقهیه، ج1، قم: دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه المدرسین حوزه علمیه، 1417ق.
- (25) حسینی زبیدی، محمد مرتضی تاج العروس من جواهر القاموس، چاپ اول، بیروت: دار الفكر للطباعة و النشر و التوزیع، 1414 هـ ق.
- (26) حلبی، تقی الدین نجم ابو الصلاح، کافی فی الفقه، اصفهان: انتشارات کتابخانه عمومی امام امیر المومنین (علیه السلام)، چاپ اول، 1403ق.
- (27) حلی (علامه حلی)، حسن بن یوسف، مختلف الشیعه، ج 4، تهران، بی نا، 1324 هـ ق.
- (28) _____، نهاية الاحکام فی معرفة الاحکام، ج1، قم: مؤسسه آل البيت (علیهم السلام)، 1419ق.
- (29) حلی (محقق حلی)، جعفر بن حسن، شرایع الاسلام فی مسائل الحلال والحرام، چاپ دوم، قم: مؤسسه اسماعیلیان، 1407ق.
- (30) حلی، محمد بن ادریس، الاسرائر، ج 2، قم: مؤسسه نشر اسلامی، 1410ق.
- (31) حیدر، علی، در الاحکام فی شرح مجله المجله الاحکام، بیروت: دارالاسلامیه، بی تا.
- (32) حیدری، کمال، قاعده لاضرر ولاضرار من اباحت شهید صدر، قم: دارالصادق، 1420ق.
- (33) خراسانی، محمد کاظم، درر الفوائد فی الحاشیه علی الفرائد، چاپ اول، مؤسسه طبع و نشر وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، 1410 ق.
- (34) _____، کفایة الاصول، ج 1، قم: مؤسسه آل البيت (علیهم السلام)، 1409ق.
- (35) خوانساری نجفی، موسی، رساله فی قاعده لا ضرر، تهران: مکتبه محمدیه، 1373ش.
- (36) دارالقطنی، علی بن عمر، سنن دارالقطنی، جزء 10، لبنان: دار الرسالة، 1424ق.

- (37) راغب اصفهانی، حسین بن علی ، مفردات الالفاظ القرآن، به کوشش صنوان عدنان داوودی، چاپ اول، بیروت: دارالقلم، 1412 ق.
- (38) راوندی، سعید، فقه القرآن، به کوشش احمد حسینی، قم، بی نا، 1397ق.
- (39) ربیع قزوینی (ابن ماجه) محمد بن یزید، سنن ابن ماجه، ج 7، بیروت: دار إحياء الكتب العربية، بی تا.
- (40) الرزقاء، مصطفى احمد، شرح القواعد الفقهية، بیروت: دارالقلم، 1422ق.
- (41) سالار دیلمی، حمزة الابن عبدالعزیز، المراسم العلوم و الاحکام النبویه، قم: منشئرات الحرمین، 1404ق.
- (42) سیستانی، علی، قائده لاضرر و لاضرار، قم: دفتر انتشارت آیت الله سیستانی ۱۴۱۴ق.
- (43) سیوطی، العبدالرحمن، الاشباه والنظائر، بیروت: دالفکر، 1415 ق.
- (44) شبیر، محمد عثمان، قواعد کلیه و الضوابط الفقهیه، عمان: دارالنفائس، 1428ق.
- (45) طبرانی، ابوالقاسم سلیمان بن احمد ، السنن الکبیر، ج 6، بیروت : دار إحياء التراث العربي، 1414ق.
- (46) _____، المعجم الاوسط، ج 1، تصحیح و تنظیم: محمد احمدی ابونور، قاهره: دارالسلام، 1424ق.
- (47) طبرسی، فضل بن حسن ، مجمع القرآن فی تفسیر القرآن، ج 1 و 2، بی جا، نشر دارالمعرفة، 1415ق.
- (48) طریحی، فخر الدین، مجمع البحرین، ج ۴، تحقیق: سیداحمد حسینی، بی جا، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۴۰۸ق.
- (49) طوسی، محمد بن حسن ، تبيان فی تفسیر القرآن، بیروت: احیاء التراث العربی، بی تا.
- (50) _____، الاقتصاد الهادي الي طريق الرشاد، بی جا، انتشارات کتابخانه، 1375.
- (51) _____النهاية فی المجرّد الفقه و الفتاوى، ج 1، بیروت: دار الكتاب العربي، 1400ق.

- (52) العاملی (شهید اول)، محمد بن مکی، القواعد والفوائد فی الفقه والاصول، قم: منشورات مكتبة المفید، بی.تا.
- (53) عاملی (شهید ثانی)، زین الدین بن علی، مالک الافهام، ج 3، قم: مؤسسه المعرق الاسلامیه، 1413ق.
- (54) غزالی، ابو حامد محمد، احیاء علوم دین، ج 2، چاپ اول، بیروت: دارالهادی، بی.تا.
- (55) فاضل لنکرانی، محمد، القواعد الفقهیه، چاپ اول، قم: مرکز فقه الأئمة الأطهار علیهم السلام، 1383ش.
- (56) فیض کاشانی، محسن، تفسیر الصافی، قم: مؤسسه الهادی، 1416ق.
- (57) قرطبی، محمد بن احمد، الجامع الاحکام القرآن، ج 18، چاپ اول، تهران: انتشارات ناصر خسرو، 1364.
- (58) کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی، ج 5، مصحح: علی اکبر غفاری، تهران: دار الکتب الإسلامیه، 1363.
- (59) مروارید، علی أصغر، ینایع الفقیه، بیروت: دار التراث / الدار الإسلامیه، 1410ق.
- (60) مفید (شیخ مفید)، محمد بن محمد، المقنعه، قم، مؤسسه النشر الإسلامی، 1410ق.
- (61) المقرئ الفیومی، احمد بن محمد ابن علی، المصباح المنیر، بیروت: مكتبة العصریه، 1428ق.
- (62) مکارم شیرازی، ناصر، قواعد الفقهیه، قم: دار العلم، مدرسه امام علی بن ابی طالب (علیه السلام)، 1340ش.
- (63) موسوی خلخالی، مرتضی، قاعده لاضرر و لاضرار تقرير ابحاث ضیاء الدین عراقی، قم: مكتب الإعلام الإسلامی، مرکز النشر، 1418ق.
- (64) موسوی خمینی، روح الله، تحریر الوسیله، ج 1، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره)، 1409ق.
- (65) _____، قواعد الفقهیه والاجتهاد، قم: مؤسسه مطبوعاتی اسماعیلیان، بی.تا.
- (66) _____، الرسائل، قم: اسماعیلیان، 1410ق.
- (67) موسوی خویی، ابو القاسم، فقه الشیعه - الاجتهاد و التقليد، چاپ سوم، قم: چاپخانه نو ظهور، ۱۴۱۱ ه. ق.

- (68) نائینی، میرزا محمد حسین، فوائد الاصول، ج2، چاپ اول، قم: جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، 1376 ش.
- (69) الندوة، أحمد علی، القواعد الفقهية، دمشق: دارالقلم، 1425 ق.
- (70) نراقی، احمد بن محمد مهدی، عوائد الايام فی بیان قواعد الاحکام و مهمات مسائل الحلال و الحرام، چاپ اول، قم: دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، 1375
- (71) نمازی، (الشريعة الاصفهانی)، فتح الله بن محمد جواد، قاعده لاضرر، قم: مؤسسة النشر الإسلامي التابعة لجماعة المدرسين بقم المشرفة، بی تا.
- (72) الهاجری، حمد ابن محمد الجابر، القواعد والضوابط الفقهیه فی ضمان المالی، ج 1، ریاض: دار الكنوز إشبیلیا، 1430 ق.
- (73) هلالی، عبدالله، قاعده لاضرر و لاضرار، . دبی: دار البحوث للدراسات الإسلامية و إحياء التراث، 1426 ق.